

ЯРЕМЕНКО ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри правових наук та філософії,
кандидат наук з державного управління, доцент

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ ТА СФЕРА ДІЇ ПРАВА

Впровадження інформаційно – комп'ютерних технологій в усі сфери життєдіяльності сучасного соціуму змінює традиційні уявлення про матерію, простір та час, створює нові форми та виміри соціального буття і світосприйняття. Завдяки використанню комп'ютерної техніки та програмного забезпечення в людини виникають можливості створювати електронні версії багатьох суспільних інститутів та явищ, моделювати індивідуальну та колективну поведінку, здійснювати комунікації, уникаючи безпосередніх контактів. Як наслідок, паралельно з об'єктивним фізичним світом та суб'єктивними уявленнями про нього, виникає нова реальність, яка отримала назву «віртуальної», що актуалізує наукові дослідження в цій царині.

Метою даної статті є аналіз концептуальних засад поняття «віртуальна реальність», а також проблеми її інституалізації у правову дійсність.

Ключовою рисою віртуальної реальності є можливість симуляції за допомогою технічних засобів матеріальної картини світу, що обумовило філософсько – теоретичні дискусії в контексті руйнування філософських уявлень про матеріальність та ідеальність. Як зазначає П. Луненфельд, взаємозв'язок реального та ідеального є однією із найдавніших проблем в історії філософії. Реальність завжди розглядалася як така, що існує незалежно від перипетій чуттєвого досвіду, а ідеальність – як те, що існує в свідомості людини в якості ідеальної моделі. Нове середовище, під назвою «віртуальна реальність», що створене в науково-технічних лабораторіях, викликало інтенсивні дебати в гуманітарних науках на предмет того, що ж насправді є реальним [1, с. 6].

А. Кутирьов з цього приводу зазначає, що рішучий перелом у трактуванні буття і трансформації відносин ідеалізму та науки настав тоді, коли люди зіткнулися з середовищем, яке є неадекватним матеріальності, в результаті чого пізнання стало невидимим, невідчутним, поза просторово – часовими параметрами, швидкостями і ритмами живого. Головним рубежем в «зраді» науки принципам матеріальності і переорієнтації на ідеальне, він вважає інформаційну революцію, що призвела до появи безпредметного, знакового, екраномічного штучного середовища [2, с. 21].

У той же час, Д. Люміс не бачить жодних проблем для розвитку людства у зв'язку із процесами віртуалізації. Він приходить до цілком логічного висновку про те, що перцептивний світ, створений нашими почуттями та нервовою системою, є настільки функціональним, що повністю відображає фізичний світ і більшість людей сприймає його в реальному житті, навіть не задумуючись, що такий контакт з фізичним світом є опосередкованим [3, с. 114].

Д. Бласкович підкреслює, що віртуальну реальність слід сприймати як синтетичну сенсорну інформацію, зміст та спосіб засвоєння якої сприймається насправді без відчуття синтетичності. Віртуальне середовище — це те, що перцептивно оточує людину, «занурення» в яке характеризується як психологічний стан, в якому особа починає безперервно взаємодіяти з цим середовищем [4, с. 120].

На наш погляд, віртуальну реальність можна визначити як інтелектуальне інформаційно — комунікаційне середовище, що штучно створене творчою працею людини за допомогою комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, сприйняття якого та соціальна взаємодія в якому відбувається незалежно від фізичного місцезнаходження суб'єкта і опосередковується аудіовізуальними технічними засобами з електронно — цифровою природою.

Вважаємо, що виходячи з високого рівня абстрактності поняття «віртуальна реальність», необхідною методологічною основою є аналіз її складових, серед яких можна виділити забезпечувальні, функціональні, інформаційні, комунікаційні та регулятивні.

Досліджуючи регулятивну складову віртуальної реальності слід зазначити про те, що процес формування правил віртуальної поведінки перебуває в зародковому стані і відзначається високим рівнем стихійності та множинністю видів соціальних норм, які впливають на її розвиток. При цьому, якщо значну частину традиційних моральних, естетичних, культурних норм можна автоматично перенести на соціальні віртуальні відносини, то система їх нормативно — правового регулювання потребує принципово нових підходів.

Як зазначає О. Дзьобань, у праві як соціальній сфері, діє логіка віртуальності. Віртуальний простір права утворюється через інформаційно-комунікативну активність суб'єктів правовідносин, кожен з яких являє свою симулятивну реальність правової ситуації. Кінцева кількість можливих світів (тобто уявних варіантів скоєння злочину, ступеня провини злочинця, фактів справи і їх доведеності, винесення справедливого вердикту) взаємодіють і систематизуються у динамічному неозначному синергетичному полі права [5, с. 13].

Науковцями в галузі інформаційного права сформульовано поняття віртуально — інформаційних правових відносин як взаємних відносин двох чи більше осіб із приводу майнових благ, що породжуються обставинами виникнення та існування в інформаційно-технологічному

просторі, як результат комунікації та обміну даними в електронно-цифровій формі, що визначається наднаціональними ознаками на засадах юридичної рівності та автономії волі їх суб'єктів. При цьому зазначається, що правова природа інформаційно-технологічного простору та віртуально-інформаційних правових відносин виділяє їх з існуючої системи інформаційних правовідносин в окрему групу, що вимагає розробки специфічних методів правового регулювання. Широке використання інформаційних технологій та є — телекомунікацій, складність правового регулювання правовідносин, що виникають при цьому, обумовлюють необхідність розробки та впровадження в юридичну практику, так званого технолога — правового методу — застосування сертифікованого легально, в межах чинного законодавства, спеціалізованого програмно-технологічного продукту (інформаційної технології), здатного забезпечити виконання соціальних норм та правових приписів у сфері регулювання правових відносин, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності, шляхом спеціально-технологічного впливу на можливі неправомірні дії суб'єктів [6, с. 62].

Сучасні процеси формування нових елементів системи законодавства та системи права, які пов'язані із функціонуванням віртуальної реальності позначаються різними поняттями — законодавство в галузі інформаційних технологій, електронне законодавство, кіберзаконодавство, веб-законодавство, право інформаційних технологій, технологічне право, комп'ютерне право, ІТ-право тощо. При цьому, специфіка предмета правового регулювання не дозволяє чітко визначити їх галузеву належність та статус в системі юридичних наук. Як приклад, сформульовано концепцію, згідно з якою, з позицій нормативістського підходу, «ІТ-право» не може бути визнане ні галуззю, ні інститутом права (законодавства). Воно кваліфікується як штучно створена сукупність норм, що регулюють різноманітні відносини тим чи іншим чином поєднані зі створенням та використанням інформаційних технологій. При цьому, цілком слушно, підкреслюється, що такий стан речей не відповідає потребам та очікуванням сучасного інформаційного суспільства. ІТ-право може бути визначене як сукупність («кластер») уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «ІТ-право», супроводжують і характеризують його [7, с. 126].

Одним із ключових проявів та об'єктивною формою існування віртуальної реальності є кіберпростір, який в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» трактується як середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [8]. Аналіз цієї дефініції свідчить, що в її основу покладено основну функціональну сутність

кіберпростору — комунікативну. При цьому, вважаємо недоцільним застосування в нормативному визначенні кіберпростору такої конструкції як «віртуальний простір, який надає можливості», внаслідок її алогічності. Можливість для комунікацій надає не простір, а технічні засоби та відповідні технології, а сам кіберпростір виникає як об'єктивна електронна форма існування комунікацій, як реальний зовнішній прояв віртуального світу, що перебуває в стані постійної динаміки.

Таким чином, формування глобального явища — віртуальної реальності, суттєво впливає на всі сфери суспільної життєдіяльності і породжує перед теоретичною наукою та практикою ряд проблем. Зокрема, потребує філософського переосмислення сутність багатьох традиційних соціальних інститутів та правова інституалізація проявів віртуального світу. Цей процес супроводжується науковими дискусіями, певним рівнем стихійності правотворчості, недосконалістю юридичної термінології тощо. Одним із шляхів законодавчого закріплення основ віртуального устрою суспільства та держави є прийняття кодифікованого акту — Інформаційного кодексу України, який би врегулював права та обов'язки суб'єктів в електронному середовищі, що може бути предметом подальших досліджень в цьому напрямку.

Список використаної літератури:

1. Lunenfeld P. The Digital Dialectic: New Essays on New Media/ P.Lunenfeld. — London. — Mit Press. — 1999. — P. 284.
2. Кутырев В.А. Оправдание бытия (явление нигитологии и его критика) / В.А.Кутырев // Вопросы философии. — 2000. — № 5. — С. 17-26.
3. Loomis, J.M. Distal attribution and presence / J.M. Loomis // Presence: Teleoperators and Virtual Environments. — 1992. — № 1. — P. 113–118.
4. Blascovich J. Immersive virtual environment technology as a methodological tool for social psychology / J.Blascovich // Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory. — 2002. — 13.2. — P. 103–124.
5. Дзьобань О. П. Правовий дискурс справедливості як віртуальна реальність права / О. П. Дзьобань, Ю. В. Мелякова // Інформація і право. — 2013. — № 2. — С. 5-16.
6. Беляков К. І. Понятійні та методологічні основи регулювання нових типів інформаційних відносин: «віртуальні правовідносини» / К. І. Беляков // Lex Portus. — 2016. — № 2. — С. 47-63.
7. Харитонов Є. О. ІТ-право з погляду цивілізаційного та концептного підходів / Є. О. Харитонов // Часопис цивілістики. — 2017. — Вип. 22. — С. 122-127.
8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII від 10.11.2017 // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 45. — стор. 42. — стаття 403.